

בירור בדעת כמה אחרונים בענייני שביעית

ידידיה שלמה נסים

הנה השנה הקרובה אלינו (תשפ"א) תהיה ערב שנת השמיטה. וידוע שמדי שנת השבע מתעוררים דיונים וחידושים, מחלוקות ופולמוסים במגוון נושאים. כגון מהן המלאכות המותרות, מה תקפו של היתר המכירה, מהם גבולות ארץ ישראל, האם ישנה קדושת שביעית בפירות נכרים ועוד. ואכן מושגיה רבים הם, וחשוב לכל אחד לקבוע לעצמו לימוד בהלכות אלו כבר בשנה הקרובה, לדעת מראש את אשר יעשה, וב"ה שישנם כיום ספרים נפלאים ומאירי עיניים גם בתחום זה.

אחת השאלות העיקריות בשמיטה הינה מהי הדרך הטובה לרכוש תוצרת חקלאית, ובדגש על ירקות (וכן תבואה וקטניות) היות ועליהם ישנה "גזירת ספיחין". במאמר זה נעסוק אי"ה בשניים מתוך הפתרונות השנויים במחלוקת הפוסקים, והן: א. ירקות שנזרעו בששית ונלקטו בשביעית, ומשווקים במסגרת אוצר בי"ד בחודשים הראשונים של השנה; ב. היתר המכירה.

אקדים ואומר שלא באתי להעמיק ולהרחיב בכל יסודות וצדדי פתרונות אלו, ובודאי שלא לנסות להביא להכרעה. אלא היות וראיתי שבנושאים אלו ישנן לכאורה מספר דגשים בדברי כמה מגדולי דורותינו (ובפרט בדברי מרנן הגר"ע יוסף והגר"מ אליהו זצ"ל), שכדאי ליתן עליהם את הדעת. ולאחר שנשאתי ונתתי בעניין עם כמה חברים יקרים, המריצוני להעלות את הדברים על הכתב כבר עתה כסיכום דרכיהם לפי ענ"ד של אותם הגדולים בנושאים אלו, על מנת שעד שנת השמיטה הקרובה נוכל להמשיך לדון בדברים, ובע"ה אולי נזכה לדייק בהם יותר. אציין שעיקר מטרתי היא שבעקבות סקירה זו, יתעורר הקורא ביתר תיאבון לעסוק בכלל הלכות השמיטה, אשר בדרך כלל עומדות בקרן זווית משך שש שנים, ורק בשביעית מתעוררים חלק מעם בני ישראל ללמדן.

א. דין ירקות שנזרעו בששית ונלקטו בשביעית

פתרון שרבים רואים בו כמועדף לאספקת ירקות בשמיטה הינו זריעת הירקות בששית, בצורה כזו שיוכלו להלקט בשביעית, ולשווקם במסגרת אוצר בי"ד (שכן יש בהם קדושת שביעית). ודרך זו לכאורה טובה, אם כי ניתנת ליישום רק בחודשים הראשונים של השנה.

והנה ידוע שדבר זה תלוי במחלוקת הראשונים. הר"ש (שביעית פ"ט מ"א) כתב שירק שגדל בששית והוסיף בשביעית, אין בו משום איסור ספיחין ומותר

באכילה, אם כי יש לשמרו בקדושת שביעית. וכן כתבו הרמב"ן (על התורה, ויקרא כה, ה) והתוספות (פסחים נא ע"ב ד"ה כל הספחים; קידושין ב ע"ב ד"ה אתרוג) ועוד. וכשיטה זו פסק בעל פאת השלחן (סי' כב אות ג), וכן כתב מרן החזון אי"ש (שביעית סי' ט אות יז ד"ה ירק).

אולם דעת רבנו הרמב"ם (הל' שמיטה ויובל פ"ד ה"ב) שירקות אלו אסורים, היות ודין ספיחין הולך לפי הלקיטה. ולפי זה אין היתר לאכול מה שנזרע בששית ונלקט בשביעית. וכן דעת ר"ש סירליאו (שביעית פ"ט ה"א), וכשיטה זו פסק המב"ט (שו"ת ח"ג סי' מה). ואכן הגרב"צ אבא שאול בספרו אור לציון (שביעית עמ' סו) כתב שאין לבני ספרד לאכול שום ירק שנלקט לאחר ראש השנה של שביעית, כיון שהם הולכים אחר הוראות הרמב"ם, וכמו שכתב מרן הבית יוסף בשו"ת אבקת רוכל (סי' לב). ולכן בכל מקום שמרן לא גילה לנו דעתו, יש לבני ספרד לילך אחר הוראת הרמב"ם, ולא אמרינן בזה ספק דרבנן לקולא. ומכל מקום סיים האור לציון שבמקום שאי אפשר, המיקל לאכול ירקות אלו יש לו על מה לסמוך.

ובילקוט יוסף (שביעית, מהדו' תש"ס, פרק כ"ג ס' יד ובהערה) כתב משמיה דאבוב - מרן הראשון לציון הגר"ע יוסף זצ"ל, שהעיקר בזה כדעת רוב הראשונים, שירקות אלו שתחילת גידולם בששית ולקיטתם בשביעית, אין בהם איסור ספיחין. והוסיף שם שיש להעדיף יבול זה על פני סחורה מנכרים, על מנת לחזק את החקלאים היהודיים ושתהיה להם פרנסה. והאריך שם להעיר על דברי האור לציון, שלא בכל מקום שמרן לא גילה דעתו אמרינן לילך אחר הוראות הרמב"ם. ועתה ראיתי שביביע אומר (ח"ט, סי' קח בהערות על אור לציון ח"ב אות ח) כתב הגרע"י בעניין זה, שיש לפסוק לקולא, וציין לילקוט יוסף הנ"ל וקלסיה. וכעין זה דעת הגאון נאמ"ן ס"ט נר"ו (אור תורה תשרי תשנ"ד) וציין שם שכן פסקו הג"ר אברהם ברוך (ב"ר אליהו) מאני והג"ר נסים כדורי זצ"ל (מעשה נסים עמ' קנא).

האם למתירים צריך שיהא רוב גידולם בששית

ובעיקר שיטה זו יש להוסיף שגם בתוך ההולכים כהר"ש וסיעתו המתירים ירקות אלו שנזרעו בששית, ישנה שאלה האם די בכך שינבטו מעט מעל פני האדמה לפני השמיטה, או שמא יש צורך שיגיעו עוד בששית לשלב מתקדם יותר. ובאמת כבר בדברי התוספות והרמב"ן שמתירין ירקות אלו, יש שהעירו שכוונתם להתיר רק את אותם אלו שכבר הגיעו לרוב גידולם בטרם תבוא שנת השבע.

ובעניין זה הורה החזון אי"ש להקל שדי בנביטה, כמו שכתב משמו הג"ר קלמן כהנא (המעין, טבת תשכ"ו) וכן כתב בחוט שני (שביעית, פ"ד ה"ג אות ט). ונראה שכך נפוץ היום להורות (קטיף שביעית, פרק ט"ז חו ועיי"ש בהערות). ולעמת זאת, מרן הגרש"ז אויערבאך (מנחת שלמה ח"א סי' מט-ג) כתב שירקות אלו הנקראים פירות האדמה (לאפוקי ירקות עלים) מותרים רק כשנזרעו בששית והגיעו בה לעונת המעשרות דווקא, ולא סגי בנביטה. ומכל מקום אף על פי שכך עיקר דעתו, הדגיש שאין זה למעשה, הואיל וכבר הורה זקן – החזון אי"ש. ולדעת הגר"ע יוסף בזה, שאלתי את הרה"ג רבי שניאור זלמן רווח נר"ו (ראש המכון למצוות התלויות בארץ), ואמר שפעמים רבות דיבר עם הרב בעניין זה, ותמיד היה ברור שלהלכה כל מה שיצא מעל פני האדמה, אין בו משום ספיחין, ואף פעם לא עלה בדבריו שיש צורך שיגיע עד לעונת המעשרות בכדי להתירו.

דעת הגר"מ אליהו שהעיקר כדעת הרמב"ם

ומרן הראשון לציון הגר"מ אליהו זצ"ל בספרו מאמר מרדכי - ושבתה הארץ (חלק ההלכות פרק י"א ה"ב) תפס עיקר כדעת הרמב"ם, וכדברי האור לציון, וז"ל: "ירקות שרוב גידולם בששית, שנלקטו בשביעית - יש להורות כדעת הרמב"ם לאסור משום ספיחין, אף שסובר ששביעית בזמן הזה מדרבנן. לכן המורים לחקלאים לכתחילה לגדל ירקות בערב השביעית רוב גידולם, בכדי להינצל מאיסור ספיחין, אינו נכון להלכה. ומכל מקום אף שכך הוא הדין, מכל מקום במקום צורך שלא להזדקק לסחורה ערבית - יש להקל שאם רוב גידולו היה בששית אזי אין בו גזירת ספיחין", עכ"ל. ושם בהערה כתב שזהו בצירוף דעת המתירים אף במעט גידול כהר"ש והחזון אי"ש, ובעוד צירופים. ונראה שכוונתו לצירוף היתר המכירה בגידולים אלו, כפי שנראה בס"ד לקמן.

ובהמשך (הל' לא) הובאה רשימה עם סדר העדיפויות ברכישת ירקות בשמיטה, והעדיפות השנייה (אחרי מצע מנותק ובפרט מ"גבולות עולי מצרים") הינה ירקות מהערבה וכי"ב שגדלו בששית אפילו מעט גידול, ונלקטו בשביעית וכעין זה הופיע במודעה משמו לקראת שמיטת תשס"ח (בריש הקונטרס המקוצר "מאמר-מרדכי ושבתה הארץ").

ובשער המאמרים שם (סי' יח - "דרכי רכישת ירקות בשמיטה") האריך בדין זה והביא את שיטות הראשונים, דן בהם וביארם אחד לאחד. ונקט שאף התוספות והרמב"ן שמתירין ירקות אלו ואין בהן משום ספיחין, זהו דווקא כשרוב גידולם היה בשביעית. ותמה על החזון אי"ש שפסק שלא כן. ואחר כל זאת כתב, שאף

על גב שדעתו דהלכה כהרמב"ם בזה, וכך הורה למעשה בעבר, אך היות ובשנים האחרונות הצטמצמו האפשרויות למציאת ירקות בשביעית מצא מקום להקל, כיון ששעת הדחק היא, ויש לצרף לזה את היתר המכירה הנהוג כיום, עכת"ד. ואחר העיון שם נראה לעניות דעתי בדבריו שעל ידי צירוף ההיתר ניתן להקל אף כשהתחילו לצמוח רק מעט בששית.

ובמקרה שהגיע לרוב גידולו בששית (כדלעיל במקור הראשון מדבריו), נראה בדעתו שגם שם יש לצרף את היתר המכירה. שכן במאמרו העוסק בעניין היתר המכירה (שם סי' כא, ד"ה זאת ועוד), ביאר הגר"מ שאחד הדברים שהיתר המכירה בא להציל מהם הוא עניין זה. היות ונפוץ כיום לזרוע קודם לשמיטה ולצרוך ירקות אלו, ודבר זה הוא נגד הרמב"ם. ואפילו התוספות והרמב"ן שמצריכים רוב גידול בששית, עדיין אינם כהרמב"ם, שלפיו גם ירקות אלו אסורים משום ספיחין. וכיון שדעת הרמב"ם היא ההוראה למעשה בדיני שביעית שלא נתפרשו בשו"ע, על כרחך יש לסמוך על היתר המכירה גם בעניין זה (וראה מה שנביא בזה בס"ד לקמן בעניין היתר המכירה בדעתו).

נמצאנו למדים בדעתו של הגר"מ, שהיות והיום הוי כשעת הדחק, ועל מנת שלא לפרנס את אויבנו, ניתן להקל בזה אף כנגד דעת הרמב"ם, ולאכול ירקות שנזרעו בששית וגדלו בה, בין מיעוט בין רוב גידולם, וזה עם צירוף היתר המכירה. וממה שהובא בסדר העדיפויות הנ"ל משמע שכאשר גידולים אלו באים מהערבה וסביבתה אין צורך בצירוף ההיתר, אפילו גדל רק מעט בששית.

ב. השתלשלות היתר המכירה

פתרון נוסף הנפוץ אצל רבים מהמון העם, ושנוי במחלוקת הפוסקים הינו "היתר המכירה", אשר אודותיו נכתב המון עד לאין תכלה. תחילתו המעשית של קיום היתר המכירה החלה לפני כ-130 שנה לקראת שמיטת תרמ"ט. באותה תקופה הוקמו בארץ ישראל כמה מושבות שיושביהן התפרנסו מעבודת האדמה, והיא היתה לעיקר קיומם. והיות והיה נראה לחלקם של המתישבים שיהיה קושי להתקיים במצב של שביתה מוחלטת בשמיטה, פנו פקידי הברון רוטשילד לכמה מחכמי הדור, אשר אכן ישבו ומצאו היתר למכור את הקרקעות לגוי לשנה זו, מחמת הצלת נפשות ובתנאים מסוימים. להיתר זה הצטרף הג"ר יצחק אלחנן מקובנא.

לעמתם, חכמי ירושלים המהרי"ל דיסקין והגר"ש סלנט התנגדו להיתר, אך בשמיטה שלאחר מכן הסכימו להיתר באופן חלקי עם כמה שינויים. מאוחר יותר

עלה לארץ ישראל הגר"א קוק, וביסס את היתר המכירה בספרו שבת הארץ, וערך את חו"זי המכירה באותן השנים עד לפטירתו. במשך הזמן הצטרפו רבנים רבים הן לאוסרים והן למתירים. בעת ההיא החל הגאון בעל חזון אי"ש לפרסם את חיבורו בעניין השביעית. הוא התנגד למתן היתר זה, ומאידך עמל לחדש חידושים על מנת להקל על שומרי השמיטה.

חלק מיסודות היתר המכירה הן: שביעית בזמן הזה מדרבנן, ואולי אף יש לצרף את שיטת הר"ז ששביעית בזמן הזה אינה נוהגת אלא ממדת חסידות; יש קניין לגוי להפקיע מהקרקע קדושתה כשהיא ברשותו, וקניין זה מתיר אף עבודה בשדה גוי, ועוד. האוסרים לעמתם השיבו כמה טענות, ומהן: שאין קניין לגוי להפקיע הקדושה (כמחלוקת הבית יוסף והמב"ט לעניין קדושת שביעית בפירות גויים); במכירת הקרקע ישנו איסור "לא תחנם"; המכירה אינה מתבצעת כראוי וללא גמירות דעת, ועוד. והרוצה לראות בזה עוד, ימצא בספר השמיטה להגר"מ טוקצ'נסקי (עמ' נט ואילך) סקירה תמציתית על צדדי היתר והשתלשלותו.

דעת הגר"ע יוסף

ובדברי הגר"ע יוסף מצינו כמה מקומות שמהן משמע שיש להחמיר ולא להסתמך על היתר המכירה. במכתב משנת התשמ"ו (נדפס בתחילת ילקוט יוסף שביעית) כתב שראוי מאד להחמיר ולעשות מאמצים להשתדל לקנות מוצרים שאין בהם כל חשש, ובפרט לבני תורה ואברכים. וכן כתב בילקוט יוסף (שם עמ' תקצא), והוסיף שכיום לציבור הצרכנים אין זה כ"כ "שעת הדחק" כי אם בעיקר לחקלאים שזקוקים לייצא תוצרתם לחוץ לארץ. גם במכתבו של הגר"ע יוסף לחקלאים (מופיע ביביע אומר ח"י עמ' שפד) קרא לאותם אלו שיכולים לשמור שמיטה כהלכתה ללא היתר המכירה, שיעשו כן, ומצוה לתמכם ולסייעם.

אך בעיקר דעתו לגבי היתר המכירה, כתב הגר"ע יוסף באריכות לבססו בכמה תשובות ערוכות (יבי"א ח"ח חר"מ סי' ב; ח"י יר"ד סי' לז-מג), ובהן דן בכל צדדי היתר, הפוך בה והפוך בה כדרכו בקודש.

ונראה לומר לכאורה בדעתו, דאף על גב שכיום ראוי שלא לסמוך על היתר המכירה, מכל מקום אין היתר זה דחוק, כי אם מבוסס. וכעין זה כתב תלמידו הרה"ג רבי יהודה נקי נר"ו בספרו מעין אומר (ח"ה, פ"ג סי' יז) במשמעות דברי רבו הגר"ע, והוסיף שם שלמעשה דברים רבים שרגילים ההמון להקל בהם, חמורים המה לעמת היתר המכירה בשביעית.

ושמעתי שישנן עדויות על הגרע"י שהתבטא שניתן לסמוך על היתר המכירה לכתחילה, וכן משמע במעין אומר (שם, סי' כא) ובספר "רבנו" (עמ' קסח) להרב אליהו שטרית נר"ו. ואמנם נראה לומר שיש לדון כל שאלה לגופה וכל שואל לעצמו, מכל מקום הדברים מלמדים על גישתו להיתר זה כדבר שאינו רק בדוחק.

גישתו של הגר"מ אליהו ביחס להיתר המכירה

ועתה נעסוק בע"ה בבירור דעתו של הגר"מ אליהו בעניין היתר המכירה, על פי מה שהעלה בספרו, הן בשער ההלכות והן בשער המאמרים. ותחילה נביא את לשונו בהלכות (פרק יח ה"א): "כיום יש המוכרים את קרקעותיהם לגוי, ודרך זו קרויה 'היתר מכירה'. ורבים פקפקו על היתר המכירה מכמה טעמים. ולמעשה אין לסמוך לכתחילה על היתר מכירה כי אם בשעת הדחק, ובימינו יש מקום לומר שנקרא שעת הדחק, ויש לסמוך על היתר מכירה בצירוף דרכי היתר אחרים, כדוגמת אוצר ב"ד", עכ"ל. הרי שראשית כתב שאין לסמוך על ההיתר לכתחילה, אלא בשעת הדחק, וסיים שבימינו יש מקום לומר שנקרא שעת הדחק.

ועל מנת להבין מהי אותה "שעת הדחק", יש לעיין במאמרו שבהמשך הספר (סי' כא - "הנחיצות להיתר המכירה בדיעבד"), שם הביא מערכה ארוכה ומקיפה בעניין, והמעין שם יראה שרוח ייחודית הייתה עם הרב ביחסו להיתר המכירה. בעוד שבדרך כלל שאר הפוסקים עסקו בצדדי ההיתר או במה שיש לפקפק בו, הגר"מ הלך בדרך אחרת, והיא לעורר את הדעת שבעצם קיומו של היתר המכירה והשימוש בו, הוא מונע אותנו מלעבור על איסורים ומכשולים שונים בשמיטה, ובלעדיו היינו נקלעים לבעיות רבות אף מבלי לשים לב. ובגוף המאמר הסביר את אותן הבעיות באריכות, ונשתדל לסקור את רובן בקצרה.

תפיסת קדושת שביעית במעות

היות וקדושתם של פירות השביעית נתפסת במעות שסוחרים בהן, יש לומר שאלמלא היתר המכירה היה הכסף המתגלגל בשווקים קדוש בקדושת שביעית. ובמצב כזה היה צריך לנהוג בכסף המזומן המגיע אלינו בדיני מעות הקדושים בקדו"ש, כגון המקבל עודף מנהג אוטובוס לא יוכל לדעת האם כסף זה הגיע משומרי שביעית או מאלו שאינם נזהרים בזה, כך שאי אפשר להינצל מזה בלי צירוף היתר המכירה, המפקיע את הקדושה מהפירות.

ובפרט שמקובל להורות שלכתחילה אין להתפס קדושת שביעית בדבר שאינו ראוי לאכילה (ראה קטיף שביעית, פרק ס', י). ורה"י הרב פרג'ון נר"ו אמר לי שזכור לו שהגר"מ התבטא בזמנו שמי שאינו סומך על היתר המכירה, תתכן בעיה למשל אפילו בצבע שמסייד את קירות ביתו, שמא נתפס גם הוא בקדושת שביעית.

להולכים כהרמ"א תהיה בעיה לאכול ביצים בשביעית

לדעת הרמ"א (יו"ד סי' ס"א) אסור לאכול בשר בהמה שנתפטמה כל ימיה מאכילת איסורים. וכאשר אכלה גם דברים שאינם אסורים, כתב הש"ך (שם סק"ה) שאינה נאסרת, מדין זה וזה גורם. ומסיק הרב שלפי זה, ההולכים ביד רמ"א ואינם סומכים על ההיתר, לא יוכלו לאכול ביצים בשנת השבע, כי הרי ודאי שישנם לולים שמאכילים תרנגוליהם בתוצרת שאינה נקיה מחשש שביעית, כי אם שעשו בה את היתר המכירה.

להינצל מדין ספיחין לשיטת רמב"ם

לעיל נתבאר שישנה מחלוקת האם ירקות שנזרעו בששית ונלקטו בשביעית אסורין משום ספיחין, דלדעת הרמב"ם אסורין ולהר"ש מותרים אף אם גדלו מעט בששית. ודעת הגר"מ שהעיקר להלכה כהרמב"ם, אך כעבור זמן הורה שניתן להקל בזה עקב קושי בהשגת סחורה אחרת ומרצון שלא לצרוך סחורה מערבים. והיות וכיום נפוץ להקל בזה, ורבים צורכים ירקות אלו לכתחילה בחודשי השמיטה הראשונים עד שאלו כלים מן השדה, נראה שמה שדעתו להקל בזה, היא בעיקר על ידי צירוף היתר המכירה, וכמו שכתבתי לעיל בעניין זה.

"אוצר בית דין" כפי שנהוג בימינו

נקדים בקצרה מהי תקנת "אוצר בית דין": אוצר ב"ד הינה תקנה לאספקת פירות בשביעית, שהשתמשו בה בזמן חז"ל, ומקורה מהתוספתא (שביעית פ"ח ה"א). במסגרת זו שליחי ב"ד דואגים לגידול הפירות בדרכים המותרות, ולחלוקתו לציבור. בדורות האחרונים התחדשה תקנה זו בדרך מעט שונה, ובדרך כלל החקלאי עצמו משמש כשליח ביה"ד לגידולם ולקטיפתם, וב"ד משווקם לציבור. פירות אלו קדושים בקדושת שביעית ואסורים בסחורה, ועל כן בית הדין גובה מהציבור תשלום עבור טרחת הפועלים והוצאות הגידול והשיווק.

ויש לדעת שדעתו של הגר"מ לגבי אוצר ב"ד כפי שנעשה כיום הינה מסויגת במידה לא מעטה, וכמו שכתב במאמרו בעניין זה (שם, בשער המאמרים, סי' יא), שאף שדעתו מעולם לא הייתה נוחה בדיון זה של "אוצר בית דין" בימינו, הצניע את דעתו משום "הנח להם לישראל".

ומבאר שם שאמנם רבים רואים בפתרון זה כטוב ביותר, אך באמת יש לדון בזה. ראשית, הרמב"ם לא הביא להלכה דין זה, ומזה משמע שלא סבירא ליה שתקנה זו להלכה. וגם את"ל שכן סבירא ליה לרמב"ם דין זה, יש להעיר שהדרך הנהוגה באוצר ב"ד כיום אינה דומה לזו הנזכרת בתוספתא. בעוד ששם מדובר על חלוקה, כיום נהפך הדבר למסחר. וכן שבמקור היתה זו חלוקה שבועית כדי מזון שלש סעודות, וכמובן ללא מדידה ושקילה מדוייקת, שהרי אין לעשות כן בפירות שביעית, ואילו כיום אין נזהרין בדברים אלו, בפרט בבקבוקי יין שהם מדודים היטב, וכן מצוי הדבר שבעלי משפחות קונים כמה ארגזי יין וכיוצא בזה יותר מכדי מזון שלש סעודות להם ולביתם.

וסיכום עניין זה בדבריו הוא שהיות ועל אוצר ב"ד בימינו ישנן כמה שאלות, מוכרחים לומר שצריך לסמוך על כך שנעשה בהם גם היתר מכירה, וללא צירוף זה, העצה של אוצר ב"ד לא מעלה ולא מורידה. ונראה לי בס"ד להוסיף, שלכאורה היישום העיקרי של צירוף אוצר ב"ד והיתר המכירה יחדיו, יתבטא למעשה בירקות מזריעת ששית, שגם לגביהם צירף הרב את היתר המכירה כסניף להקל ולא לאסרן משום ספיחין, וכיון שיש בהן קדושת שביעית - הרוצה לשווקם יצטרך לעשות זאת במסגרת אוצר ב"ד.

[ולעניין אוצר בית דין שנעשה ללא צירופים, נראה שלדעתו ישנה מורכבות לקנות משם, ויש להיזהר בכמה דברים. עיין בזה במאמרו הנ"ל ובשער ההלכות שם, פרק י"ט].

סיכום דעת הגר"מ אליהו בעניין היתר המכירה

הרי ראינו בדברי הגר"מ כמה עניינים שלכאורה אין מנוס להינצל מהם בשביעית אילולא היה נהוג היום היתר המכירה.

ולמסקנת הדברים נראה לומר בדעתו שלכתחילה אין לסמוך על היתר המכירה, כי עם בצירוף דרכי היתר אחרים, כגון אוצר ב"ד או שגדלו בערבה וכיוצא בה. אלא שבמציאות של ימינו אין לברוח מזו העצה, והיתר זה פותר בעיות רבות ואף חמורות שהיינו יכולים להיקלע אליהן מדי שמיטה.

ועוד נראה לעניות דעתי לומר בדבריו, שיתכן ולדעתו היתר המכירה, לפחות איך שנעשה כיום, אינו מרווח דיו מבחינה הלכתית, אך מכל מקום קיבלו לדינא, על מנת להינצל מאותם האיסורים.

ולעניין צריכת ירקות מן השוק המשווקים במסגרת היתר מכירה רגיל שנעשה ללא הצירופים, נראה שלדעת הגר"מ ניתן לעשות כן רק בשעת הדחק כשאינן לו אפשרות אחרת. ובסדר העדיפויות שהזכרנו לעיל (שפורסם כמודעה לציבור בשמיטת תשס"ח) איתא לחלק בין היתר מכירה שנעבד על ידי גוים, שיש להעדיפו על פני סחורה המיובאת מעזה, לבין היתר מכירה שנעבד על ידי ישראל, שאינו קודם לסחורה ערבית זו.

"בחריש ובקציר תשבות"

ולקראת חתימת הדברים, לא אוכל להימנע מלהביא את דברי הגר"מ אליהו בסוף מאמרו על היתר המכירה: נאמר "בחריש ובקציר תשבות" (שמות לד, כא) ויש לומר "חריש" מלשון להחריש, ולא לגרום למחלוקת. בפרט בענייני שנת השבע, רבים הם החושבים שרק הם היודעים ומבטלים סברות אחרות. ואם רוצים להביע דעה שונה - הרי זו דרכה של תורה שיהא בקיצור, לא ברעש ולא בביטול, אלא כדרכה של תורה אשר "דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום".

תמצית הדברים בקצרה

אחר העיון בס"ד בדברי מרנן הגר"ע יוסף והגר"מ אליהו זצ"ל נראה לומר כך: בדין ירקות שנזרעו בששית ונלקטו בשביעית - דעת הגרע"י שיש להקל בזה לכתחילה כהר"ש, ונראה שדי אף בתחילת הגידול בששית, ויש להעדיף יבול זה על פני סחורה מנכרים. ואילו לדעת הגר"מ העיקר בזה הוא כדעת הרמב"ם שיש בהם משום ספיחין, אף אם רוב גידולם היה בששית. אך למעשה היות וכיום ישנו קושי להשיג ירקות אחרים בשנת השמיטה, ובכדי שלא להסתמך על סחורה ערבית, ניתן להקל בזה על ידי צירוף היתר המכירה או שגדל בערבה, וכיוצא בזה.

ובעניין היתר המכירה - לדעת הגרע"י ראוי מאד שלא לסמוך עליו, אך מכל מקום נראה שאין היתר זה דחוק כי אם מבוסס. ולדעת הגר"מ דרך זו של היתר המכירה הינה בדיעבד ואולי אף אין ההיתר כשלעצמו מרווח דיו, אך למעשה עיקרו של ההיתר נצרך במציאות כיום על מנת למנוע אותנו ממכשולים רבים שהיינו עלולים להיקלע אליהם במישרין ובעקיפין, אלמלא הוא.

ואסיים כפי שכתבתי בפתיחה, שבדגשים שהעליתי בדברי האחרונים הנזכרים במאמר זה, כתבתי כן על פי מה שראו עיני בספריהם וכפי הבנתי. ומי שיראה ששגיתי בהבנה, או שנעלם ממני איזה מקור, אשמח שיאיר עיני. (ובפרט שהרבה מהדברים נכתבו בעת ששהיתי בביתי מחשש לנגיעות הנגיף "קורונה" בי, ללא הרחבת הדעת ובצמצום ספרים).